

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Висвітлено проблеми інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств Київської області і України та визначено напрямки спрямування інвестиційних асигнувань.

Узагальнено теоретичні та методологічні аспекти інвестицій, запропоновано комплексний підхід до їх оцінки при прийнятті інвесторами рішень щодо інвестування сільськогосподарського виробництва України.

Проаналізовано інвестиційний стан сільського господарства України.

Досліджено умови здійснення інвестиційної діяльності у державі, виявлено основні фактори, що стримують надходження інвестицій в сільське господарство Київської області і України, обґрунтовано та запропоновано шляхи поліпшення інвестиційного клімату в аграрному секторі України.

I. Вступ. Належне інвестиційне забезпечення є важливою складовою сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, що в умовах їх реформування забезпечує довгострокову конкурентоздатність. Крім того, процеси інвестування у значній мірі визначають економічне зростання та сприяють вирішенню проблем зайнятості населення в регіоні, в цілому забезпечують економічний розвиток країни. Процеси інвестування сільськогосподарських підприємств Київської області викликають окремий інтерес через особливий статус цього регіону.

II. Постановка завдання. Загальні питання інвестицій та інвестиційної діяльності широко досліджували як зарубіжні так і вітчизняні науковці, зокрема, Ю.Анискин, В.Беренс, І.Бланк, Л.Борщ, Л.Гітман, М.Коденська, Л.Крушвиц, Т.Майорова, А.Пересада, П.Самуелсон, Я.Хонкр та інші. Проблеми теорії та практики інвестування в сільськогосподарську галузь України розглядалися у наукових працях М.Кисіля, М.Коденської, М.Маліка, В.Месель-Веселяка, Л.Молдован, О.Ролинського, П.Саблука, В.Уланчука та інших. Але вступ України до СОТ, зміни у чинному законодавстві, особливо щодо оподаткування, потребують подальших досліджень з урахуванням нових умов, що визначають рівень інвестування в Україні та, зокрема впливають на стан інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств Київської області.

III. Результати.

Поняття „інвестиція” (від латинського *invest* – вкладати) є складним і багатомірним, щодо змісту та сутності якого існують різні міркування залежно від мети визначення. За визначенням, сформульованим в українському законодавстві [1], що достатньою мірою характеризує сутність інвестицій, до останніх належать усі види майнових та інтелектуальних

цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права, що випливають з авторського права, досвід та інші інтелектуальні цінності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих (ноу-хау); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнаннями, а також інші майнові права; інші цінності.

Термін „забезпечення” використовують у таких випадках: надання чи створення матеріальних засобів; охорона від небезпеки; гарантування чогось [2].

Отже, сутність інвестиційного забезпечення полягає у виділенні певної суми ресурсів для вкладень в усі види майнових та інтелектуальних цінностей для отримання прибутку (доходу) або досягнення інших видів ефекту (соціального, екологічного, бюджетного тощо).

Інвестиційне забезпечення сільськогосподарських підприємств здійснюється через використання інвестиційних ресурсів, джерелами яких може бути: накопичений прибуток; амортизаційні відрахування; кошти інвесторів, у тому числі іноземних; довгострокові кредити фінансових установ, у тому числі міжнародних фінансових організації; випуск довгострокових облігацій; бюджетне пряме та опосередковане фінансування; безоплатні благодійні внески.

Слід відмітити, що власні інвестиційні ресурси товаровиробників (прибуток, амортизація) мають бути основними, тобто не менше 2/3 від загального обсягу інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування [3].

Прибуток є головним внутрішнім джерелом інвестиційних ресурсів. Але чисельні дослідження системи мобілізації та управління інвестиційними ресурсами в Україні, наприклад, Т.Затонацької, В.Осецького [4] доводять, що головною проблемою, що стримує інвестиційну активність підприємців за рахунок внутрішніх (власних) джерел є „низькі прибутки”. Це особливо характерно для сільськогосподарського виробництва.

Середній рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств у 2007 році не перевищував 5 % по сільськогосподарському комплексу, проте в деяких виробників сільськогосподарської продукції він становив 51 %. Слід

² Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. – Т.2 – К.: Аконіт, 1999.

³ Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання. // Економіка АПК, 2007, №2, 3-10 с., С.10

⁴ Затонацька Т.Г., Осецький В.Л. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки// Фінанси України, 2006, № 7, 38-49, С.33

¹ Закон України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.91р. № 1560-12

зазначити, що за попередніми розрахунками [5] рентабельність сільськогосподарських підприємств прогнозувалася на рівні 12%, а досягнути рентабельність на рівні 21,8 очікувалося не раніше 2015 року. Отже, галузь розвивається досить динамічно, але за даними Мінагрополітики майже половина (35-45%) сільськогосподарських підприємств зараз збиткові [6].

У Київській області за даними Мінагрополітики прибутковими є 60-70% сільськогосподарських підприємств, а середній рівень рентабельності підприємств досягнув достатнього рівня лише у 2008 році (на рівні 23 %).

Одним із факторів такого стану є загальносвітові тенденції. Останнім часом прибутковість сільськогосподарського виробництва зростає. Одночасно, вступ України до СОТ створює зовнішні загрози для існування цілих галузей (наприклад, тваринництва) через виконання зобов'язань щодо зменшення прямих дотацій, відміну податкових пільг, відміну імпорتنих тарифів, збільшення імпорتنих квот тощо. Отже, очікування щодо подальшого нарощування прибутковості сільськогосподарського виробництва України можуть не справдитися.

До основних внутрішніх причин недостатньої прибутковості сільськогосподарських підприємств відносяться: нерациональна структура активів, особливо постійний надлишок простроченої дебіторської заборгованості покупців; неефективна організація виробництва з витратним користуванням ресурсів; низький рівень менеджменту тощо.

У разі збитковості або недостатності прибутку, відсутності додаткових статутних вкладень власників, амортизаційні відрахування залишаються єдиним власним джерелом інвестування для підприємства. Чинний порядок нарахування амортизації [7,8] дозволяє підприємствам гнучко проводити амортизаційну політику, у тому числі застосовуючи нелінійний метод прискореної амортизації. Проте, накопичені амортизаційні відрахування нерідко використовуються не за призначенням, тобто не для реновацій (оновлення основних фондів). Значна частка підприємств використовує її насамперед для виводу частини прибутку від оподаткування. Це має сенс, якщо за мету ставиться як най швидше повернення вкладених коштів з метою зменшення ризиків, особливо інфляційних, створення бази для подальшої активної інвестиційної діяльності. Але якщо за рахунок амортизації проводиться лише маніпулювання прибутком, а кошти спрямовуються на інші ніж реновації цілі, то створення амортизаційного фонду не стимулює інвестиційну активність сільськогосподарських

⁵ Комплексна програма підтримки розвитку Українського села на період до 2015 року //www.test.minagro.gov.ua

⁶ Про підсумки роботи агропромислового комплексу в 2007 році та завдання на 2008 рік. Виступ першого заступника Мінагрополітики України Ю.Лузана на колегії 7 лютого 2008р.// Економіка АПК, 2008, № 2, 3-16с.

⁷ Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств”

⁸ Положення (стандарти) бухгалтерського обліку №7 „Основні засоби”, №8 „Нематеріальні активи”

підприємств. Отже, на нашу думку необхідне посилення державного контролю за створенням та використанням амортизаційного фонду.

Залучення коштів інвесторів, у тому числі іноземних, може здійснюватися через безпосередні внески до статутного фонду, або через розміщення цінних паперів, які підтверджують право на частку у статутному фонді. На даний час, за підсумками 2007 року по даних Держкомстату України загальний обсяг інвестування в галузь становить 980 млн. грн., з яких щорічні іноземні інвестиції становлять біля 40%. Слід зазначити, що Комплексною програмою [9] передбачається за період до 2015 року збільшити обсяги інвестування в галузь майже в двічі. ПП – основний резерв збільшення інвестицій на найближчу і середню перспективу. Але необхідно формувати сприятливий інвестиційний клімат.

Сільське господарське господарство є кредитоміською галуззю. Її сталий розвиток та нормальне функціонування неможливо без кредитних ресурсів. Але використання кредитних коштів для інвестування обмежується по, перше, існуючими недоліками фінансово-банківської системи [10], по-друге, підприємству недостатньо бути просто прибутковим для отримання кредиту, треба мати необхідний рівень рентабельності для забезпечення низького ризику кредитування. Якщо в результаті підприємницької діяльності не відбувається прирощення достатнього для погашення кредиту прибутку, банк відмовить у отриманні кредиту. Але на даний час кредитна ставка більше, ніж рівень рентабельності більшості сільськогосподарських підприємств. І хоча законодавче передбачена можливість часткової компенсації кредитної ставки у розмірі від 30 до 70% (з урахуванням компенсації з боку держави фактична ставка для позичальників в АПК знижується до 7-8%), але інвестиційні цілі фактично не компенсуються так як бракує кошти навіть для короткострокового кредитування. Зокрема, у 2007 році на цілі бюджетної компенсації відсотків на здешевлення коротко- та середньострокових кредитів закладено 667 млн. грн. (в 2 разів більше, ніж у 2006 році) [11]. Але здешевлення кредитів отримує лише третина сільськогосподарських підприємств, а здешевлення вартості техніки – менше 10% [12].

При цьому за пільговими лізинговими схемами у середньому тільки 15% сільськогосподарської техніки в Україні постачає НАК “Укргролізинг”

⁹ Комплексна програма підтримки розвитку Українського села на період до 2015 року //www.test.minagro.gov.ua

¹⁰ Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд в майбутнє. – Т.ІІІ. – Формування наукової ринкової школи економістів-аграрників. – К.: ІАЕ УААН, 2001 – 357-358с.

¹¹ Постанова КМУ від 21.02. 2007 № 259 Про затвердження порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення короткострокових та середньострокових кредитів (зі змінами та доповненнями) //www.zakon.rada.gov.ua

¹² Гайдучкий П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території.// Економіка АПК. – 2005. - № 11. – С. 43-48

(на 5 років та 5% річних)^[13]. Решта лізингових операцій здійснюється банківськими установами на загальних умовах без пільгових ставок. Перспективним стосовно збільшення джерел інвестиційного забезпечення сільгосппозичальників є розширення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями: Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), Світовим банком, Кредитною установою для відбудови (KfW). Вказані фінансові організації відкривають відповідні кредитні лінії, функції та обов'язки керування й управління яких покладено на групу управління проектами міжнародних кредитних ліній при НБУ через українські комерційні банки, які спеціалізуються на кредитуванні малого та середнього бізнесу за спеціальними програмами для цільових груп, зокрема, у сільській місцевості^[14]. В рамках програми ЄБРР та НБУ за обсягами кредитування сільське господарство (8,8%) посідає друге місце^[15].

Бюджетне фінансування є важливим фінансовим джерелом для розвитку сільськогосподарського підприємства. Проте щодо використання сільськогосподарськими підприємствами бюджетних коштів для здійснення інвестицій, то існує кілька проблем:

1. Частка державних інвестицій у ВВП України є значно нижче, чим достатньо для підтримки сталого розвитку. За даними Світового Банку за 1999-2001 рр, серед 19 країн з перехідною економікою за рівнем державних інвестицій Україна посідала 16 місце. Ще гірше справи були лише у Молдові, Казахстану та Грузії. На першому місці – Білорусь, Угорщина та Чеська Республіка^[16]. Сучасні обсяги державних інвестицій в сільське господарство в Україні становлять лише 2-3% від загального обсягу інвестицій в основний капітал^[17] та складають 15-16 дол. США на 1 га ріллі (для порівняння, відповідні витрати в ЄС складають 1053 дол. США, в США - 340 дол. США, Польщі - 299 дол. США, Росії – 70,5 дол. США)^[18].

2. Існуючі державні інвестиції не завжди ефективні через недосконалість відповідних бюджетних процедур. Українським нормам та правилам бракує прозорих пріоритетів та формалізованих критеріїв, на основі яких здійснюється вибір інвестиційних проектів. Рішення про

використання державних коштів для фінансування певних інвестиційних проектів недостатньо узгоджуються між різними органами державної влади, причому окремі компоненти інвестиційних витрат, інвестиційні та поточні видатки, короткострокові та довготермінові цілі слабо пов'язуються між собою. У західних країнах як унітарного так і федерального типу для створення в усіх комунах рівних умов життя, гарантованих конституцією країни, інвестиційні потреби місцевих громад фінансуються з різних джерел. Якщо завдання, зазначені федеральним і регіональним бюджетами, мають важливе значення не лише для окремого підприємства, а і для країни загалом, то вони фінансуються з вищих бюджетів. Фінансування потреб, які задовольняють інтереси підприємства, відбувається за рахунок комунальних податків, зборів, платежів. Одночасно, при цьому, по-перше, здійснюється чіткий законодавчий розподіл функцій та джерел фінансування між центральними та місцевими органами влади, по-друге, діє механізм не тільки "вертикального вирівнювання", як в Україні, а і „горизонтального фінансового вирівнювання”, коли відрахування від податків на створену в комуні додану вартість, а саме, податків на доходи як фізичних так і юридичних осіб, податків з обороту здійснюються так, щоб забезпечити місцеві бюджети не менш як на третину власними доходами, а решта надається у вигляді трансфертів. В Україні подібні механізми не діють. І якщо поточні видатки більш-менш фінансуються, то для фінансування інвестиційних видатків коштів хронічно бракує.

В Україні відношення дотацій до поточних витрат в сільському господарстві у 2006 році було нерівномірним. Найбільш дотуєними є виробництво льону-довгунця (29%), молока (22%), вівса (18%), ячменю (16%) та пшениці (14%). Найменше дотується виробництво м'яса, відповідно у птахівництві – 5%, м'ясо ВРХ – 7%^[19]. Підприємства Київської області у 2007 році отримали 214 млн. грн. (8,1% відносно показників в цілому по країні) державної фінансової підтримки та були за її обсягами на першому місці.

3. Потребують змін і напрямки спрямування інвестиційних асигнувань. У країнах з розвинутою економікою капіталовкладення за рахунок держави є важливим чинником стимулювання накопичення, розширення та модернізації основного капіталу в нових, прогресивних наукоємних галузях так званих „точках зростання”. Участь держави дає змогу розвиватися цим галузям попереджальними темпами та якісно змінювати міжгалузеву структуру виробництва, впливати на пропорції між галузями промисловості та сферами національної економіки. В Україні поширеною є практика підтримки непродуктивних секторів, коли значна частина коштів іде не на розвиток високотехнологічного виробництва, а на просте погашення збитків.

¹⁹ Лузан Ю.Я., Нєлєп В.М., Головня О.М. Криза льонарства та шляхи її подолання. // Економіка АПК. – 2008, № 3, С.41

¹³ Казімірський В.В. Лізинг як засіб залучення інвестицій в АПК. // Економіка АПК. - 2004. - № 1. - 96-98с., С.97

¹⁴ Кудінов А.С. Практика використання іноземного досвіду при фінансуванні малого та середнього бізнесу в Україні. / Проблеми фінансової підтримки малих і середніх підприємств на селі//За ред. М.Я. Дем'яненка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. - 240 с., С. 157-161

¹⁵ Оніщук Я.В. Фінансове забезпечення діяльності малого та середнього бізнесу. – 2003. - № 7. – 51-59 с., С.55

¹⁶ Затонацька Т.Г., Осєцький В.Л. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки// Фінанси України, 2006, № 7, 38-49, С.42

¹⁷ Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання. // Економіка АПК, 2007, №2, 3-10 с., С.10

¹⁸ Супіханов Б.К. Бюджетна підтримка сільського господарства. // Економіка АПК, 2007, №2, 61-66 с., С.63

Проте, відповідно до вимог СОТ в Україні бюджетні субвенції, які спрямовані на пряме фінансування сільськогосподарських підприємств як безпосередньо на підтримку фінансової стійкості, наприклад, дотації на відшкодування різниці в цінах, так і для компенсування інших видатків і втрат, наприклад, на здешевлення кредитів, так звана „жовта корзина”, мають бути суттєво скорочені. Основними напрямками для бюджетного фінансування мають бути інвестиційні субвенції на впровадження в сільськогосподарське виробництво досягнень науково-технічного прогресу („зелена корзина”). Всього згідно з Державною програмою „Добробут через аграрний розвиток” на 2005-2010 роки^[20] на реалізацію відповідних інвестиційних заходів державою планується витратити відповідно: у 2008 році – 5518 млн.грн., у 2009 році – 5825 млн.грн., у 2010 році – 6217 млн.грн. Одночасно, відповідно до вимог СОТ, в Державній програмі розвитку українського села на період до 2015 року^[21] передбачено поступове зменшення загальних обсягів державного фінансування: 2008 рік – 15318,9 млн.грн., 2009 – 15153 млн.грн., 2010 – 14550,4 млн.грн. Це може погіршити фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, знизити прибутковість виробництва та, в реліт скоротити власні джерела інвестування.

Ще одним джерелом для здійснення інвестицій є накопичення коштів від отримання пасивних доходів, зокрема, заощаджень на депозитних рахунках. До недавня, така практика була майже не притаманна сільськогосподарським підприємствам. Але у 2007 році проявилася цікава тенденція. Кошти сільгоспвиробників, розміщені на депозитах у комерційних банках на початок 2008 року становили понад 6 млрд. грн., що вдвічі більше ніж на кінець 2006 року, та майже у 1, 5 разів більше за річні обсяги прямої державної фінансової підтримки галузі. Ще одним резервом для накопичення інвестиційних ресурсів є заощадження фізичних осіб через їх активну пряму або опосередковану (через фінансових посередників) участь в фінансових ринках. Проте, крім нерозвиненості фінансових ринків для АПК, залучати кошти населення для інвестування не дозволяють низькі доходи переважної частини сільськогосподарського населення України. В цілому для України, у структурі доходів населення переважають поточні трансферти з соціальної допомоги – 44,4%, заробітна плата лише на другому місці – 40,3%^[22]. Щодо інших змішаних джерел доходів, то прибуток складає 15%, отже, потенційна інвестиційна складова в доходах громадян дуже незначна. Щодо сільськогосподарської галузі, то середня заробітна плата працівників найменша серед всіх галузей України.

IV. Висновки. Інвестиційні процеси в сільськогосподарських підприємствах Київської області потребують достатнього, постійного і

своєчасного ресурсного забезпечення. Для цього підприємствам доцільно використовувати всі види джерел як внутрішні так і зовнішні. Серед факторів, які гальмують використання різних фінансово-економічних інструментів для залучення інвестиційних ресурсів є як об'єктивні (нерозвиненість фінансових ринків, брак бюджетного фінансування, недостатньо інформаційне забезпечення тощо) так і суб'єктивні причини, пов'язані з наявністю „неефективного власника” на селі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України „Про інвестиційну діяльність” // www.rada.gov.ua
2. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” // www.rada.gov.ua
3. Постанова КМУ від 21.02. 2007 № 259 Про затвердження порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення короткострокових та середньострокових кредитів (зі змінами та доповненнями) // www.zakon.rada.gov.ua
4. Комплексна програма підтримки розвитку Українського села на період до 2015 року // www.test.minagro.gov.ua
5. Державна програма „Добробут через аграрний розвиток” на 2005-2010 роки // www.test.minagro.gov.ua
6. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку №7 „Основні засоби”, №8 „Нематеріальні активи”
7. Бурковський І., Рачок А. та ін. Економічна політика нової влади: перші кроки та результати. – Національна безпека й оборона. – 2005. - №9.
8. Гайдуцький П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території // Економіка АПК. – 2005. - № 11. – С. 43-48.
9. Затонацька Т.Г., Осецький В.Л. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки // Фінанси України. – 2006. - №7. – С. 38-49.
10. Казімірський В.В. Лізинг як засіб залучення інвестицій в АПК. // Економіка АПК. – 2004. - №1. – С. 96-98.
11. Кудінов А.С. Практика використання іноземного досвіду при фінансуванні малого та середнього бізнесу в Україні / Проблеми фінансової підтримки малим і середнім підприємствам на селі // За ред. М.Я. Дем'яненка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. - С. 157-161.
12. Лузан Ю.Я., Нелен В.М., Головня О.М. Криза льонарства та шляхи її подолання. // Економіка АПК. – 2008. - №3. - С. 41.
13. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. – Т.2 – К.: Аконті, 1999.
14. Отицький Я.В. Фінансове забезпечення діяльності малого та середнього бізнесу // 2003. - № 7. – С. 51-59.
15. Про підсумки роботи агропромислового комплексу в 2007 році та завдання на 2008 рік. Виступ першого заступника Міністра аграрної політики України Ю.Лузана на колегії 7 лютого 2008р. // Економіка АПК. – 2008. - №2, 3 – С. 16.
16. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд в майбутнє. – Т.ІІІ. – Формування наукової ринкової школи економістів-аграрників. – К.: ІАЕ УААН, 2001 – С. 357-358.
17. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання. // Економіка АПК. – 2007. - №2, 3. - С. 10.
18. Суханов Б.К. Бюджетна підтримка сільського господарства // Економіка АПК. – 2007. - №2. – С. 61-66.

²⁰ Державна програма „Добробут через аграрний розвиток” на 2005-2010 роки // www.test.minagro.gov.ua

²¹ Комплексна програма підтримки розвитку Українського села на період до 2015 року // www.test.minagro.gov.ua

²² Бурковський І., Рачок А. та ін. Економічна політика нової влади: перші кроки та результати. – Національна безпека й оборона. – 2005. - №9